

Dicit Scriptura. Studier i C-samlingen tillägnade Monica Hedlund, red. Sara Risberg, (Scripta minora 14), Sällskapet Runica et Mediævalia: Stockholm 2006. 269 s.

Källpublikation och tillägg till bilden av livet i Vadstena

Under de senaste 150 åren har det varit av grundläggande betydelse för medeltidsforskningen att det idkats källpublikation, kodikologi och filologi kring medeltida texter i Norden. Publikationer och kataloger över vilka skatter som döljer sig i arkiven är av stor vikt då bilden av medeltiden ständigt formas och omvärderas – särskilt idag då intresset för medeltiden inom samhället överlag är stort.

Olle Ferm, Staffan Nyström och Mia Åkestam är huvudredaktörer för serien *Runica et Mediævalia Scripta Minora*, som redan utkommit i femton volymer – det senaste tilläget kom i maj 2007.¹ Serien utges av Sällskapet Runica et Mediævalia, som stöder forskning om runor samt medeltidens språk, kultur och samhällsliv. Sällskapet utger även serierna *Scripta maiora*, *Opuscula* och *Lectiones*. Den fjortonde volymen *Dicit Scriptura* i serien *Scripta minora* är en hyllningsskrift för professor Monica Hedlund, som år 2005 fyllde 65 år. Monica Hedlund gick då i pension från sin tjänst som professor i latin (med latinsk paleografi och kodikologi). Hedlunds mångsidiga intresse för volymer och texter i sin kontext och i sin helhet (både filologiskt och kodikologiskt) har varit ett stort tillägg i forskningen. Särskilt hennes

¹ Olle Ferm, *Olaus Petri och Heliga Birgitta. Synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige*, (Scripta minora 15), Sällskapet Runica et Mediævalia: Stockholm 2007.

forskning i och katalogisering av den s.k. C-samlingen (främst bestående av handskrifter från Vadstena klosterbibliotek) i Uppsala universitetsbibliotek uppges vara betydande – samlingen består av material väsentligt för synen på birgittinernas bokliga bildning. Forskningen kring klostret och Heliga Birgitta är – och har varit i ca 150 år – en betydande gren inom den nordiska medeltidsforskningen, vilket även ytterligare betonar Hedlunds insats på området. Den till henne tillägnade *Dicit Scriptura* består således av artiklar som behandlar texter, volymer och fragment ur den betydande C-samlingen.

Antologin inleds med ett förord av redaktören Sara Risberg. I boken avhandlas fem olika "birgittinska" teman med utgångspunkt i handskrifterna: att skriva och läsa, Birgitta och uppenbarelserna, predikningar, brev och illuminering. Längst bak finns en liten presentation av Monica Hedlund samt hennes bibliografi. Skriften är även illustrerad främst med bilder på handskrifter, men även bilder på altarskåp och sigill låter texten få en mer lättläst form. Ombrytningen är luftig – artikeltexternas tolkningar är lätt urskiljbara från de partier där en källa återgivits i tryckt form (källpublikation).

Antologins inledande artikel "Abbedissan lånar böcker" är författad av Jonas Carlquist, som behandlar nunnornas tillgång till biblioteket i Vadstena. Han reviderar därmed synen på klostrets litterära kultur – man har tidigare ansett att biblioteket inte var tillgängligt för systrarna, att dessa knappast kunde latin och att bröderna (däribland Jöns Budde, d. 1491, som även verkade i Nådendal) översatte texterna åt systrarna vid behov. I några exempel på hur böckerna eventuellt brukats även av systrarna omvärderas dessa synpunkter – t.ex. i ett brev av biskop Henrik Tidemansson nämns en *doctrix*, en kvinnlig lärare. En del texter kunde också vara översatta av systrar, anser Carlquist.

I Claes Gejrots artikel "Skrivarens röst" har skrivarens sympatiska tillägg, s.k. skriarverser, i textsluten i Uppsalasamlingens handskrifter lyfts i fokus: vi kommer skrivarna närmare. Verserna, som använts flitigt, har kopierats och reviderats av skrivarna och har sina förebilder i den antika litteraturen som skrivarna varit insatta i.

Bokens andra del behandlar traditionellt Birgitta och hennes uppenbarelser. Anna Fredriksson Admans artikel behandlar elva försvarare av Uppenbarelserna baserat på den "ramsa" som nämns i en handskrift från Vadstena, i ett s.k. akrostikon bildande Birgittas namn. Hela handskriften, volym C 518, är alltså en samling av dessa försvarares texter, som forskaren därmed identifierat.

Eva Odelmans artikel behandlar en birgittinsk propagandatext, *Commentarii historici*, som ingår i en handskrift (C 203) som innehåller två politiska pamfletter mot Magnus Eriksson. Den andra pamfletten, *Libellus de Magno Erici rege*, har uppmärksammats i hög grad inom Birgittaforskningen sedan slutet av 1800-talet, medan denna andra text behandlats i mindre grad. Odelmans kommentarer till texten samt textkritiska utgåva, som följer artikeln, är därmed ett viktigt tillägg till synen på birgittinernas förhållning till politiken. Intresset för dessa aspekter avspeglas därmed fortfarande och spelar även alltjämnt en roll inom dagens Birgittaforskning.

Stephan Borgehammar presenterar en legend för firandet av Birgittas kanonisation (firades 7–14 oktober) genom att granska en text som består av s.k. lektier i handskriften C 24 från senare delen av 1400-talet – Borgehammar analyserar texten, som består av tre delar (Birgittas liv, underverk respektive kanonisationsprocess) samt identifierar dess källor. I slutet av artikeln ingår en välkommen textedition i tryckt form.

Också klosterregeln och predikanterna får sin beskärda del av uppmärksamhet: i sin artikel med temat biskopsvisitation och systrapredikan analyserar Maria Berggren "visitationsprotokoll" samt predikotexter som kan ge upplysningar om instruktioner och kontroll i klostret. Roger Anderssons artikel "översättaren som predikant" behandlar den tvåspråkiga miljö som karakteriserar birgittinerna. Anderssons tillägg till den digra forskningen kring predikomaterialet kan ses i att han redovisar tio av prästbrodern Clemens Petris (d. 1500) texter: hur brodern behandlat Bibeltexter både på latin och svenska. Andersson antar att dessa texter framställts inför Clemens Petris muntliga framföranden.

Betydande Birgittaforskare, som varit aktiva inom branschen i nära 50 år, har även deltagit i denna skrift med artiklar. Alf Härdelins artikel behandlas predikokonsten närmare i form av brodern Acho Iohannis' egenhändigt skrivna s.k. "prothema", en inledning till en tematisk predikning. Prothemats funktion och uppgift har inte tidigare i någon högra grad behandlats i forskningen, varför detta exempel är belysande: det inledande "prothemat" gjorde att lyssnarna fick ständiga påminnelser om vad som var väsentligt i predikan.

Tore Nybergs artikel presenterar och analyserar också ett mer sällsynt ämne inom forskningen: böner till S:t Josef, som återfinns i handskrifterna C 15 och C 50. Han argumenterar för att bröderna därmed även haft Josef som viktig förebild i sin verksamhet för andlig uppbyggnad.

Bevarade handskrifter innehållande brev har även fått en viktig andel uppmärksamhet den del av skriften som mer kontextuellt behandlar

Vadstenabrödernas liv. Peter Ståhls artikel om Johannes Hildebrandis (d. 1454) brev presenterar en personlig synvinkel till brodern: hans talfel och bruket av glasögon. Privatbrev är sällsynta, men dessa ingår i broderns formulärbok för brev (handskriften C 6). Artikelskribenten låter oss även få del av hans textedition av dessa tidigare utgivna brev.

Om personliga öden i klostren finns ett rikligt material i Vatikanens s.k. penitentiaredokument. Sara Risberg har – tillsammans med Kirsi Salonen från Tammerfors universitet² – gjort omfattande undersökningar i detta material. I sin artikel presenterar Risberg två dokument som återfinns i C-samlingen, som ett ytterligare tillägg i denna forskningsgren.

En sympatisk insyn i medeltidens teologiska undervisning ges även av Margarete Andersson-Schmitt i hennes korta inlägg, "Kan Gud kallas moder?": om en bevarad text på ett s.k. spegelblad i handskriften C 3. Texten är en del av en dialog mellan lärare och elev, där frågan huruvida Jesus kan kallas dotter kort avhandlas. Alltså "kan vi glädja oss över att man redan under medeltiden kunde föreställa sig möjligheten av en kvinnlig gud, om än uttalat av en okunnig elev" (s. 225), vill forskaren påpeka för att åskådliggöra oss en bredare syn på medeltidens lärda värld.

Men man får inte glömma också de oerhört vackra banden, volymernas fängslande yttre utformning. Den sista artikeln behandlar och presenterar därför vackra illuminationer i en 1200-talshandskrift, s.k. Ärkebiskopsbibeln C 155, som ingått i Vadstenabiblioteket (numera C-samlingen). Eva Lindqvist Sandgren anser att denna handskrift (en bibel) troligen är fransk och köpts av nämnde Johannes Hildebrandi, då denna vistats i Paris. Bibeln har ikonografiska motsvarigheter i den s.k. Stockholmsbibeln, A 166, men även olikheter, påpekar forskaren. I spännande deckarandra daterar hon så C 155 till 1260-talets Paris och Jean Gruchs verkstad.

Dicit Scriptura bör definitivt ses som ännu ett välkommet och väsentligt tillägg i den snart 200-åriga forskningstraditionen kring handskrifter från Vadstena, Heliga Birgitta och birgittinerna.

Eva Ahl, fil.mag.
Historiska institutionen, Helsingfors Universitet
Eva.Ahl[at]helsinki.fi

² Se t.ex. Kirsi Salonen, *The Penitentiary as a Well of Grace in the Late Middle Ages. The Example of the Province of Uppsala 1448–1527*, (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Humaniora 313), Suomalainen tiedeakatemia: Helsinki 2001.